

Sturemorden – En mångtydig handling

Psykiatriska synpunkter

ROLF THORÉN

Sturemorden kan betraktas som en kriminalgåta. Ej så att gärningsmannen är okänd, men motiven. Motiven kan visserligen spaltas upp i flera olika delmotiv, politiska, juridiska, psykologiska etc. men att få ihop dem så att de tillfullo förklarar alla egendomligheter i dramat har enligt min åsikt ej lyckats. Man tillgriper ofta som sista förklaringsgrund, att Erik var sinnessjuk, varigenom motiven försvinner ner i det sjuka själslivets dunkel. Detta kan tjäna som en befrielse från ytterligare ansträngningar att förstå vad som hände.

Här skall nu ges en beskrivning av händelseförloppet med tonvikten lagd på, hur det kan ha uppfattats av kung Erik. Kungens efterföljande psykiska sjukdom beskrivs utifrån dagboksanteckningar.

Någon ambition att ge en allsidig och balanserad framställning av händelseförloppet finns ej, utan avsikten är att diskutera några olika sätt att se på Sturemorden. Avslutningsvis renodlas en tankelinje, varigenom Sturemorden och Eriks efterföljande psykiska sjukdom knyts samman. Något försök att lämna ett definitivt svar på gåtan är det naturligtvis inte fråga om.

Slår man upp ordet »Erik XIV» i en uppslagsbok (Focus), finner man följande:

Erik XIV, 1533–77, svensk kung 1560–68, son till Gustav I och Katarina av Sachsen-Lauenburg. Genom Arboga artiklar 1561 stärkte Erik riksenheten o. skaffade sig genom inrättandet av en överdomstol, Konungens högsta nämnd med Göran Persson i spetsen ett verktyg för sin personliga maktutövning. Han inledde den expansiva svenska Östersjöpolitiken gm förvärvet av Estland 1561 och kom 1563 i krig med Danmark och Lübeck, Nordiska Sjuårskriget, under vilket han visade sig äga militär organisationsförmåga.

Den inrikespolitiska åtstramningen föranledde konflikt med brodern Johan och högadeln. Eriks sjukliga misstänksamhet och häftighet ledde till Sturemorden 1567. Då han s.å. äktade Karin Månsdotter gjorde adeln med hertigarna i

Bild 1. Erik XIV. Oljemålning av nederländsk konstnär 1561. Nationalmuseum. Foto Svenska porträttarkivet.

Bild 2. Svante Sture d. y. (1517–1567). Detalj av 1600-talskopia. Gripsholm. Foto Svenska porträttarkivet.

Bild 3. Nils Sture (1543–1567). Detalj av 1600-talskopia. Gripsholm. Foto Svenska porträttarkivet.

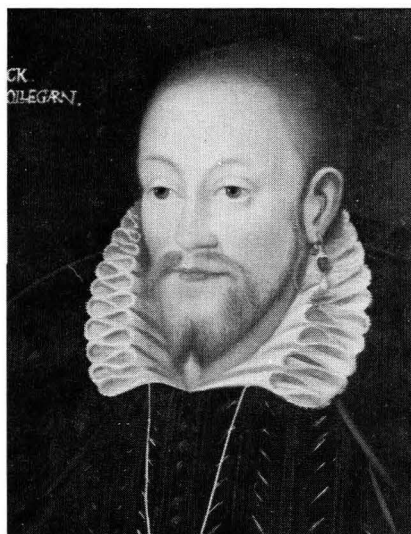

Bild 4. Erik Sture (1546–1567). Detalj av målning av okänd konstnär. Gripsholm. Foto Svenska porträttarkivet.

spetsen uppror och Erik fråntogs kronan o. hölls sedan fången på olika slott i Sverige o. Finland, tills han på Örbyhus sannolikt mördades på befallning av Johan III. Erik var rikt begåvad, hade mångsidiga intressen och stod på höjden av sin tids bildning.

Så långt uppslagsboken. Maj 1567 var en händelserik månad, då läget hade spetsat till sig. Kriget med Danmark hade kommit in i ett kritiskt skede. Till Ryssland var förhållandet spänt, tsaren fordrade, att hertig Johans hustru, den polskfödda Katarina Jagellonica, skulle utlämnas. Ej heller till den tyske kejsaren var förhållandet det bästa, en tysk delegation hade anlät till Sverige.

Även inrikespolitiskt var läget kritiskt. De gamla motsättningarna mot högadeln hade skärpts. I början av maj hade några av Sveriges inflytelserikaste män fängslats och ställts inför kungens nämnd på Svartsjö. De var anklagade för högförräderi, att ha planer att störta kungen.

De rannsakades först av konungens nämnd, och hela frågan hänsköts sedan till riksdagen, som hade att fatta beslut. Riksdag skulle hållas i Uppsala. Nedanstående utdrag ur Eriks dagbok från maj 1567 ger en uppfattning om, hur Erik själv uppfattade läget. De tre första anteckningarna är från rannsakingen på Svartsjö, de övriga beskriver ankomsten till Uppsala och riksdagens första dag.

4 maj. Kom Peder Sasdorp och jag frågade honom, om han visste något om sammangaddningen emot mig. Han ville först icke bekänna saken, utan sade sig skola besinna sig.

9 maj. Kommo her Abraham och herr Ivar samt Sten Axelsson med sina drängar. Förhörde jag var och en av dessa adelsmän särskilt, att de skulle frivilligt bekänna sammansvärjningen, och lovade, att jag gärna skulle giva dem till om de berättade allt i sitt sammanhang, men ingen av dem ville bekänna, ehuru deras min syntes giva till känna annat. De sade jämväl, att de icke kunde neka, att en sådan sammansvärjning vore för handen, fastän de själva voro i okunnighet därom.

14 maj. Var greve Svante för rätta i min närvaro och då alla domarna, som det syntes, lätteligen hade dömt honom skyldig, befallde jag, att saken nogare skulle undersökas och bestyrkas med flera vittnen.

Greve Svante tackade och sade sig skola yppa en hemlighet som vore mig mycket nödvändigt att veta, vilken han dock förteg för Jöran Perssons mellankomst.

17 maj. Kom jag till Uppsala, då hela min betjäning lämnade mig på vägen från Flottsund till staden, så att jag skymfligen till fots i folkets åsyn nödgades gå in i staden.

Bild 5. Enligt C. J. Bergman, Mälarens minnen (1844) satt Svante Sture fångslad »i det hvalfvet in åt Porten, som vetter åt Staden, på venstra handen, när man går in på borggården», dvs. i den numera rivna nordflygeln. Denna flygel, som sträckte sig emot bastion Styrbiskop, hade endast ett källarrum. Rummet frilades i april 1972. Foto Uppsala-Bild.

Av ingen blev jag emottagen mer än av ärkebiskopen och Nils Gyllenstierna, som hade vid sidan Johan Tureson ifrån Söderköping. Intet hus var i ordning, utan jag nödgades bo i gamlegården. Detta hände dagen förut.

18 maj. Pingstdag. Fyllde några gäster mig med starkt vin emot deras och min egen vana.

19 maj. (annandag pingst) Ville jag hålla tal till ständerna och kunde icke för Peder Lydersons trolöshet få igen konceptet, som jag själv uppsatt. Tvingades jag att oberedd hålla talet och handlade jag endast den dagen om Nils Svantesons och hans medbrottslingars sammansvärjning. Större delen av ständerna svarade mig medgörligt undantagandes prästerna som hemligen lastade min regering, och de funnos även ibland bönderna, som sade sig hava försvarat sig själva och utlöste på mig förbannelser. Så att fastän större delen fullkomligen dömde mina fiender saker, hade likväl andra så när gjort uppror och tvingade mig sluta sammankomsten.

Lördagen den 24 maj (trefaldighetsafton) äger Sturemorden rum. För denna dag finns ingen anteckning i Eriks dagbok. Vad som den dagen hände på Uppsala slott vet man bara i stora drag. En rekonstruk-

tion av händelseförloppet finns i Ingvar Anderssons bok om Erik XIV. I boken betonas, att man helt saknar uppgifter om en del viktiga förhållanden, medan det föreligger motsägande uppgifter om andra.

Klart står, att mellan klockan två och arton likviderades en del – ej alla – av de rannsakade, samt dessutom en person som var vare sig häktad, dömd eller rannsakad, dvs. Dionysius Beurres (kungens gamle lärare). Den som först dödades var Nils Sture, son till greve Svante Sture. Vid denna handling skall konungen själv ha deltagit, han skall ha stuckit en dolk i Nils Stures arm, något som han sedermera själv skall ha bekänt. Den döda kroppen företedde många sår, det är ej känt, om kungen själv deltog i fullbordandet av handlingen.

På förmiddagen samma dag besökte kung Erik två av fångarna, först Sten Eriksson Leijonhuvad, hertig Johans morbror, och sedan i dennes sällskap greve Svante Sture, huvudman för Stureätten. Kungen skall ha knäböjt för herrarna. Det är motsägande uppgifter om vad som har yttrats. Som ovan nämnts skonades två av fångarna, den ene av dem var just Sten Eriksson Leijonhuvad, den andre Sten Banér.

Vid 18-tiden var massakern avslutad. Förutom ovannämnde Dionysius Beurres hade Svante Sture, Nils Sture, Erik Sture, Abraham Stenbock och Ivar Ivarsson dödat. Kungen hade under tiden försvunnit. Han påträffades efter en tid, och det var då påtagligt för envar, att han var psykiskt sjuk.

Erik hade begivit sig ut på landsbygden. Han var förvirrad, trodde att han var förföljd, delade ut sina dyrbarheter, bönfalldes om skydd och ansåg sig ej längre vara kung. Det är uppehåll i hans dagbok till den 6 juli. För denna dag står det: »Lät halshugga kocken Christoffer.» (Led Erik av förgiftningsidéer och trodde han att kocken förgiftade maten? Var detta anledningen till att kocken halshöggs? Där om vet vi intet, men det är ett antagande som ligger nära till hands för en psykiater.)

Dagboksanteckningarna några månader framåt är mycket intressanta i sin korthuggna uttrycksfullhet. Här citeras några av dem:

25 augusti. Plågade de mig med våta lakan.

4 september. Skickades trumpetaren Blasius till mig. Han antydde mycket i dunkla gåtor, som jag icke förstod.

12 september. Lät en drabant förstå, att jag skulle böja knä, men varför förklarade han ej.

Den dominerande vanföreställningen är, att Erik anser, att han inte är kung längre. Han tror, att han sitter i fängelse. Han är i plågsam okunnighet om vem som egentligen är kung och frågar oupphörligt efter vem det är. Han tror, men är ej säker, att det är brodern Johan. (Denne frigges under hans sjukdomstid.)

Sin vanda ger han följande gripande uttryck:

9 oktober. For jag till Väntholmen och talade med min broder samt bad på det ödmjukaste att han ville yppa sanningen om han vore konung, vilket jag på intet sätt utom genom dunkla omsvep kunde få veta. Men han själv och hans gemål prinsessan förläto mig ovänskapen av hjärtat klappade mig och lovade mig med ord och åthävor liv och säkerhet. De lovade även, att jag skulle få ett friare liv och underhåll utan dagliga förargelser. Och samma rätt och behandling skulle vederfaras min hustru och mina barn som mig. Han erkände även, att mitt fängslande hade företagits av mina egna hovmän.

Ovissheten om vem som är kung präglar även den här anteckningen.

19 oktober. Reste jag som supplikant med änkedrottningen, min hustru och mina barn till hertigen av Finland, min broder, bedjande att han ville giva tillkänna, om han vore konungen. Jag ville då visa honom all lydnad, men jag kunde ej få något annat svar än förut.

Under sjukdomstiden är Erik helt arbetsförmögen, och regerings-åliggandena sköts av rådet. Mot slutet av året tycks de påtagliga psykotiska symtomen ha försvunnit, och han kan återupptaga sin verksamhet i början av nästa år. Han offentliggör då, att han i juni, ungefär en månad efter Sturemorden, gift sig med Karin Månsdotter.

I juli 1568, mer än ett år efter Sturemorden och knappa tre månader före sitt definitiva fall skriver Erik ett öppet brev till Sveriges folk. Det är ur psykiatrisk synpunkt ett anmärkningsvärt aktstycke.

I detta brev omtalar han under vilka omständigheter Sturemorden begicks. Han berättar öppet om sin psykiska sjukdom och sina vanföreställningar. På modernt språk skulle man säga, att han hade sjukdomsinsikt.

Här följer ett referat av valda delar av brevet, som bygger på Rudolf Elanders framställning: »Vid riksdagen i Uppsala, där man dömt de anklagade herrarna skyldiga till högförräderibrott hade han av en del präster och menige man förnummit ett tal, som gick ut på, att han ej vore konung. Han hade då trott, att Nils Sture varit utsedd till konung. Därför hade han sökt förlikning med greve Svante, men då han trott sig ej kunna vinna en sådan, hade han istället beslutat att förbliva i sin

kallelse och *försöka det yttersta* (förf.:s kursivering) och taga den nye konungen av daga. Och så hade det dråp (manslag) hänt som ägde rum i Uppsala. Då han sedan fruktade för hämnd av Nils Stures vänner hade han av sina drabanter tagit en ed om trohet, vilken de svurit. Men vad hände. Strax efter det han lämnat Uppsala, så gåvo sig drabanterna till att dräpa både skyldiga och oskyldiga . . .

. . . Eftersom det var bevist i Uppsala, att Nils Sture och hans anhang haft för avsikt att uppsätta Johan på tronen, hade han trots att detta redan var fullbordat. . . .»

I slutet av brevet omtalar han, att han på ett fruktansvärt sätt erfarit djävulens frestelser och pina. Detta i överensstämmelse med den tidens syn på psykisk sjukdom. Nu skulle vi kalla det för ångest.

Trots brevets suddighet är det inte svårt att förstå hur Erik uppfattade händelserna i Uppsala trefaldighetsafton 1567. Översatt till nutidssvenska skulle det bli ungefär så här: Först hade de fängslade adelsmännen av riksdagen befunnits skyldiga till högförräderibrott och dömts för det. Det verkar ju inte konstigt. Men nu kommer det sjukliga. Erik hade tyckt sig höra bland folk, att han inte längre var kung. Han hade då trots, att det var Nils Sture som var kung. Som en logisk följd av detta ville han nå förlikning med den nye konungen, och en sådan trodde han sig bäst nå via dennes far, den gamle greve Svante Sture. Detta skulle kunna förklara varför Erik före dödandet hade samtalat och knäböjt för greve Svante. Men så hade Erik förstått, att det ej gick att nå förlikning med den nye konungen, och att det enda han hade att göra var att döda denne, dvs. Nils Sture.

Helt naturligt fruktade han sedan, att den nye konungens vänner skulle taga hämnd. Fördenskull tog Erik ed av sin livvakt, att den skulle vara honom trogen. Men Erik svär sig fri från ansvar för det efterföljande blodbadet. Erik menar, att till det är han utan skuld, han hade bara begärt, att drabanterna skulle vara honom trogna. Något allmänt dödande hade han inte avsett.

En bit längre ner i brevet finns en motsägelse. Dels trodde Erik, att Nils Sture blivit utsedd till kung, dels ansåg han, att Johan skulle uppsättas på tronen.

Historikerna är ej ense om, vilken betydelse man skall tillmäta detta brev. Hildebrand kallade brevet »en dåres bikt» och menade att ovan nämnda motsägelse och brevets allmänna osammanhängande karaktär

var tecken på att Erik var sinnessjuk, såväl då brevet skrevs som då Sturemorden begicks. Elander menar, att brevet ej är så osammanhängande som det verkar vid första påseendet, och han vill ej lägga så stor vikt vid motsägelsen. Ingvar Andersson pekar på, att Erik vid senare tillfällen under fängelsetiden, då han mycket grubblade över det rätta eller orätta i Sturemorden, givit uttryck för andra åsikter. Erik har vid dessa tillfällen framhävt rationella motiv för sitt beteende i Uppsala, framförallt att fångarna enligt Eriks förmenande redan var dömda till döden och att han endast tog rättvisan i egna händer. Det skulle vara fråga om en »kunglig avrättning» så att säga eller rättare sagt en kunglig bödel, något som ej var främmande för renässansfurstars tänkesätt.

Hur intressant denna fråga än är, är detta ej platsen att närmare fördjupa sig i den. Det är nog att konstatera, att det ej är något större tvivel om, att Erik själv har skrivit brevet. För att få en helhetsbild av Eriks egen uppfattning av Sturemorden är det viktigt att taga i beaktande, att han ansåg sig ha rationella motiv till sitt handlande i Uppsala. Men ändå vågar jag antaga, att han när han skrev brevet, åtminstone till en del menade vad han skrev, att han faktiskt upplevde det på det viset som det beskrevs i det öppna brevet till Sveriges folk. Ett genuint mänskligt behov att bekänna att jämföra med bekännelserna av Rousseau och Wilde.

Hitills har avsikten varit, att förutom att i stora drag återge händelseförloppet, försöka sätta sig in i hur Erik själv kan ha uppfattat situationen.

För att vidga perspektivet tänker jag nu ställa några frågor.

Kan Sturemorden ur någon synpunkt betraktas som meningsfulla? Ur statsnyttans? Från en centraliserad statsmakts? Hur pass välgrundade var Eriks misstankar om att det förelåg en sammansvärjning? Om han fått någon annan efterträdare på tronen än Johan, är det då tänkbart, att de handlingar som nu gått till historien som Sturemorden hade benämnts något annat? Uppsala blodbad?

Svaren på dessa frågor måste lämnas av historikern. Min utgångspunkt måste bli att taga fasta på, att kung Erik själv upplevde att en sammansvärjning förelåg.

Varför likviderades aldrig hertig Johan? Frågan är grym och hård, men

man bör påminna sig brödernas oförsonliga inbördes fejd och kanske också ägna en tanke åt den våldstradition som förekom bland svenska kungasöner. Nyköpings gästabud och Håtunaleken är händelser som påminner om detta.

1563, fyra år tidigare, hade det rått öppet inbördeskrig mellan bröderna. Det hade slutat med att hertig Johan fängslats och dömts till döden av ständerna. Dödsdomen verkställdes aldrig. Men sedan dess hade hertig Johan suttit fången på Gripsholms slott. Han var således lätt åtkomlig för kung Eriks hämnd.

Frågan varför Erik ej på ett definitivt sätt gjorde sig av med Johan har sysselsatt Rudolf Elander i hans bok »Sturemordens gåta». Elander menar, att Johan genom sin blotta existens utgjorde ett ständigt hot för kung Erik och att hertig Johan från sitt fängelse konspirerade för att störta Erik och själv komma till makten. Var det inre, psykologiska skäl, som gjorde att Erik ej kunde bära hand på sin bröder?

Varför dräptes Dionysius Beurres? Varför dödades kungens gamle lärare? Ett makabert misstag?

Hur ska man bedöma Erik XIV från psykiatrisk synpunkt? Psykiskt normal kan han väl inte vara? Var han sinnessjuk? Var han det alltid eller bara ibland? På vilket sätt var han psykiskt sjuk? Yttrade sig psykisk sjukdom likadant på 1500-talet som på 1900-talet?

Se där några frågor som möter psykiatern. Naturligtvis kan jag ej ge svaren på dem, men när frågorna formuleras på detta vis, upptäcker man hur relativa och vaga ens egna funderingar och tankar är.

Vad beträffar kung Eriks psykiska tillstånd kan alla dessa frågor komprimeras till en enda: Led Erik XIV av en allvarlig kronisk psykisk sjukdom, schizofreni, eller var han en neurotiker som hade periodiska sammanbrott av psykotisk natur?

Detta är också en stor fråga, som jag ej heller tänker taga upp i hela dess vidd. Jag får hänvisa intresserade till Viktor Wigerts och Nils Antonis arbeten.

Hur var Erik XIV:s psykiska tillstånd lördagen den 24 maj 1567? Denna fråga tänker jag uppehålla mig något vid.

Viktor Wigert, en psykiater som på 20-talet skrev en bok om Eriks sinnesbeskaffenhet, kommer fram till, att Erik XIV led av schizofreni. Sturemorden skulle alltså enligt Wigert ha ägt rum under inflytande av denna psykiska sjukdom.

En annan läkare, Nils Antoni, ägnar på 60-talet Erik XIV sin uppmärksamhet. Denne, som haft tillgång till den historiska forskning som ägt rum sedan Wigert gjorde sitt pionjärbete, kommer till en annan uppfattning. Antoni anser, att Erik XIV ej led av schizofreni. Visserligen anser också Antoni, att Erik XIV hade psykotiska perioder, men han anser, att dessa ej var av schizofren natur utan reaktiva, dvs. utlösta av omgivningen. Han vill beskriva Erik XIV som en »hyperthym psykopat» (enligt Eugen Kahns definition). Ordet psykopat är missledande för en nutida läsare, vad Antoni avser, som jag uppfattat honom, är ett psykiatriskt tillstånd, som man numera närmast är böjd att benämna som en svårartad neuros. »En persisterande infantilism», »ett stort barn» är några av Antonis egna ord om Erik XIV.

Vad beträffar den 24 maj 1567 kan händelserna enligt Antoni ses som kulmen av den sedan föregående år alltmer stegrade paranoida upphetsningen, men också som fortsättningen av en just utbruten psykos.

Även icke-medicinare har intresserat sig för Eriks psykologi. I sin biografi om kungen beskriver Ingvar Andersson Erik XIV som en mångsidig och sammansatt natur och han strävar efter att så långt som möjligt förstå Erik utifrån ett normalpsykologiskt perspektiv. Han betonar, att det är viktigt, att händelserna sätts i sitt rätta historiska sammanhang. Men Ingvar Andersson menar, att vissa sidor i Eriks natur och en del händelser, bl. a. Sturemorden bara rätt kan förstås genom att taga i beaktande att det också fanns mörka, dvs. sjukliga sidor i Eriks natur. Fritz Thorén driver denna förståelsens linje några steg längre i sin roman om kungen.

Vad jag som psykiater vill med denna studie är att driva denna förståelsens linje ytterligare några steg längre. Med andra ord vill jag intressera mig för det till synes vetlösa och försöka finna något vett i det. Kort sagt: Sett utifrån Eriks personliga synpunkt, vad kan det vara för mening med Sturemorden?

I August Strindbergs drama Erik XIV ger författaren sin egen högst personliga syn på Sturemorden.

Strindberg menar, att änkedrottningen, Gustav Vasas änka Katarina Stenbock lurar bort Eriks barn från Erik och att änkedrottningen använt sig av Karin Månsdotters godtrogenhet. Att Erik är övergiven

och hotad ända till mörken. Att han är en björn som man tagit bort ungarna ifrån, och att då återstår inget annat än att döda angriparna, vildsvinen.

Som jag ser det var det grundläggande i Eriks sinnestillstånd dagen för gärningens begående, att han som Antoni uttrycker det, befann sig på höjden av paranoid upphetsning. Under detta tillstånd har livet krympt ihop till den grad, att bara följande sats har någon mening: »Det gäller att döda eller dödas.»

Den som först dödades, var Nils Sture. Detta första dråp är det psykologiskt intressanta. De andra kan ses som en följd av denna handling, en spridning av våldshandlingar.

Utifrån min utgångspunkt att psykoterapeutiskt närma mig människor som hamnat i psykotiska kriser ligger följande tankegång nära till hands: Dagen D (lördagen den 24 maj 1567) var Eriks verklighetsuppfattning störd, han hade svårt att skilja på yttre och inre verklighet.

Kunde det vara så, att han tog fel på person, att han dödade fel person? Att det på något vis innebar en ersättningshandling. I handlingens ögonblick sade honom visserligen hans ögon, att mannen framför honom, den han stack dolken i, det var Nils Sture, men var det dessutom någon annan?

En man med rätt skägg? Brodern Johan? Hur är det möjligt, det är ju helt vansinnigt. Javisst, vansinnig var vad kung Erik var just då. Det skedde en kortslutning i Eriks hjärna. Nils Sture och Johan förväxlas, blandas ihop, förtätas till en figur. Mannen framför honom var både Nils och Johan, Nils-Johan. Samtidigt som han visste, att det var Nils Sture, son till Svante Sture och som enligt spådom skulle störta honom, trodde, ville, hoppades och behövde han, att det var brodern Johan. Något hade brustit i Eriks själ, den verklighetsprövning som skulle säga: Nej, det där är inte Johan, det är Nils, den hade försvunnit. Så som det går till i drömmens och psykotikerns värld, och som den icke-psykotiske kan få en föreställning om genom exempelvis en del scener i Fellinis filmer.

För att ovan beskrivna tankegång ska ha något giltighetsvärde fordras, att Erik hatade Johan och önskade röja honom ur vägen, men att han av inre psykologiska skäl ej kunde göra det. Att han ifråga om denna handling hade inre hämningar. Om man försöker ana sig till varav denna förbjudande instans bestod, ligger det nära till hands att tro,

att det dels var en förbjudande fadersgestalt, Gustav Vasa i hans inre, som sade åt honom: »Bär ej hand på Dina syskon». Dels ett kristet tankeinnehåll, som gjorde, att han fruktade för att få ett Kainsmärke i pannan.

Men vid mordet på Nils Sture blir detta överjag delvis bortspolat. Samtidigt är han lydlig, det är ju inte Johan utan Nils, men samtidigt är han olydig. Genom att han så starkt vill, att det ska vara Johan, att han menar att mörda Johan är han också olydig. Och genom att i mordögonblicket hans verklighetsuppfattning är störd, uppfattar han någonsans sig själv som skyldig till brodermord.

Utifrån detta synsätt kan Eriks efterföljande psykos fragmentariskt förstås. Det är hans överjag, den straffande fadern–Guden, som kastar honom i fängelse, som förklarar honom vara ovärdig att vara kung, som ordnar så, att omgivningen plågar honom. Men vem är då kung i hans ställe? Det grubblade han mycket på. Här kommer hans förvrängning av verkligheten in. Johan är han kung? Honom hade jag väl dödat, då kan inte han vara kung. Men han lever ju. Hur kan det komma sig? Någoting i den stilen kan man tänka sig, att en psykotisk människa resonerar med sig själv. Dessa funderingar är ansträngningar att återknyta kontakten med verkligheten, att åter leva i den värld där Johan är Johan och Nils är Nils, eller rättare sagt Nils var Nils. Erik har också att inom sig införliva det faktum, att han har del i dråpet på Nils.

Sturemordens gåta är för mig våldets gåta. Därigenom angår oss denna händelse. Ty för nutidsmänniskan är det nödvändigt att försöka bemästra våldet. Annars blir vi alla utplånade.

Källor

Några egna källforskningar har ej bedrivits för denna studie. Uppsatsen bygger vad beträffar det historiska underlaget framförallt på Ingvar Andersson, »*Erik XIV*», en biografi (andra upplagan 1937), och Rudolf Elander, »*Sturemordens gåta*», en granskning av urkunderna (1928). Erik XIV skrev sin dagbok på latin. Den har publicerats och översatts av Carl Magnus Stenbock i *Personhistorisk Tidskrift* 1912. De utdrag ur dagboken som förekommer i texten har hämtats ur ovan nämnda arbete av Elander samt ur Fritz Thorén, »*Ericus Rex*» (1941). Psykiatriska arbeten om Erik XIV är Viktor Wigert, »*Erik XIV. En historisk-psykiatrisk studie*» (1920) och Nils Antoni, »*Erik XIV och schizofrenien*», *Nordisk Medicin*, Nr 44, 1964.